

همایش علمی مطالعات حقوقی، علوم قضایی و پژوهش های اجتماعی

نهاد برگزار کننده همایش: موسسه قانون یار

((باهمکاری و حمایت معنوی دانشگاه رهنورد (استان بلخ، کشور افغانستان) - جهاد دانشگاهی استان تهران))

سردبیر علمی و مسئول برگزاری همایش: دکتر بهنام اسدی شماره مجوز: ۷۸۸۶۴-۱۵۲۱/۳۳۰۱

تاریخ برگزاری همایش: ۱۳ خرداد ۱۴۰۰ شماره مقاله: ۱۹/۴۴۵ رده بندی کنگره: الف ۷۸۸۵۵/۹۰۳

کارآفرینی و پارامترهای حاکم بر آن

رضا قریشی نیا

چکیده

آن چه در نگرش و بینش قرآنی از ارزش و اهمیت برخوردار است، سعی و تلاش است، که نوعی از مفهوم کار را با خود به همراه دارد. اشتغال و کارآفرینی امروزه در جامعه ما، یکی از مسائل اساسی و موضوعات مورد بحث می باشد، و هر کس نسبت به فراخور حالش و براساس رشته تخصصی و اندیشه های خود، در مورد چگونگی اشتغال جوانان و آداب و شیوه های کار، علل و انگیزه های بیکاری، انواع مشاغل، اولویت انتخاب شغل ها... سخن گفته و بحث می کند. از این رو در نوشتار حاضر به مبحث کارآفرینی اسلامی؛ پرداخته است. به نظر می رسد لزوم اهتمام انسانها به عدالت، جدیت و پشتکار، صداقت، امید و توکل به خدا، مشورت با دیگران، تکیه بر دین، اجتناب از مکاسب حرام، تزکیه نفس، تشویق به کار، پیگیری در کار، کسب و کار و کارآفرینی برای تأمین معاش خانواده، دستگیری از نیازمندان، افزایش ثروت جهت استفاده مشروع از آن و فراهم ساختن فرصت های غیر قابل تصور برای دیگران، برخی از فرصت های کارآفرینی اسلامی می باشد. کارآفرینی به فرایندی اطلاق می شود که طی آن کارآفرین با به کارگیری قوه خلاقیت خود اقدام به نوآوری نموده و به بهره برداری فرصت های اقتصادی پنهان از چشم دیگران می پردازد...تخریب خلاق به فرایندی اشاره دارد که در آن کارآفرینان با نوآوری تعادل را برهم زده و با خلق فرصت های جدید اقتصادی سرمایه گذاران معمولی را به دنبال خود می کشند. وی تحقق رونق و رکود (سیکل های تجاری) را حاصل تکرار ظهور و افول کارآفرینان می داند.

واژگان کلیدی: کارآفرینی، آموزه های اسلامی، مدیریت، اقتصاد، اشتغال، شاغل

اسلام دین کار، تلاش و آیین عمل و کوشش است و همه انسانها را برای تامین معاش و زندگی با عزت و شرافت دعوت می‌کند. از این نظر اسلام دین کارآفرینی است. سخت‌کوشی و مقاومت در برابر سختیها از آموزه‌های اساسی اسلام است و اهتمام به کار و تلاش از دیدگاه اسلام نوعی عبادت است و روح و جسم وی را تقویت می‌کند. اسلام برای کارهای تولیدی به ویژه کشاورزی، دامداری و کارهای تجاری اهمیت قائل است و از بیکاری، تنبلی و تن‌آسانی نهی کرده است (هزارجریبی، ۱۳۸۹). افراد، غرق نعمتهای خداوندی هستند، ولی به راحتی به عمق این نعمت پی نمی‌برند. یکی از این نعمتها، کار و تلاش است. گرچه این نعمت همراه با سختی و مشقت است و قدر و منزلت آن به خوبی احساس نمی‌شود. برخی نیز با بهانه تراشی از کار و تلاش گریزانند، در حالی که اگر انسانها در زندگی خود از گوهر کار بی بهره بودند و همه نعمتها بدون کمترین تلاشی در اختیارشان قرار می‌گرفت، زندگی آنان بی روح و نشاط بود و به تدریج انگیزه زندگی از آنها گرفته می‌شد. امام صادق (ع) می‌فرماید: «اگر تمام نیازمندیهای مردم [بدون کار و تلاش] تامین می‌شد، هرگز زندگی آنان گوارا نمی‌شد و لذت آن را در نمی‌یافتند» (اسحاقی، ۱۳۸۹). کارآفرین علی‌رغم تعاریف گوناگونی که از وی در ادبیات اقتصادی ارائه شده است، فردی است خلاق که با ترصد فرصت‌های پنهان از چشم دیگران به پشتوانه ایده‌ای نو و تحمل ریسک ناشی از نوآوری، سعی در معرفی محصولی متفاوت به بازار دارد. تجزیه و تحلیل‌های آماری همبستگی مثبت و معنادار بین رشد اقتصادی و تعداد کارآفرینان در یک کشور را تایید می‌کند. شاخص کارآفرینی امروزه یکی از شاخص‌های توسعه در کشورهای رو به رشد به حساب می‌آید. عموماً خلاقیت و نوآوری با شرکت‌های با اندازه کوچک و متوسط آغاز می‌شود و بیش از نود و پنج درصد نوآوری‌ها مربوط به این نوع کسب و کارها است. با توجه به نقش مثبتی که بنگاه‌های کارآفرین در تسریع رشد، تشدید رقابت، ایجاد اشتغال، نوآوری، تجاری‌سازی دانش، توسعه متوازن و توزیع درآمد دارند، در کشورهای غربی ابزارهای مالی مختلفی با هدف به هم آوردن شکاف اعتباری این نوع بنگاه‌ها به لحاظ تئوریک طراحی شده است و در مقام عمل نیز به

موفقیت هایی دست یافته اند. (عظیمی، ۱۳۹۰، ص ۱۵) بی گمان کارآفرینان با موانع مالی و غیر مالی عدیده ای فراروی فعالیت هایشان مواجه اند، ولی در این میان موانع مالی نقش برجسته ای در بروز ناکامی های بنگاه های مزبور دارند. بر اساس گزارش سالیانه بانک جهانی علی رغم وجود دو نهاد مالی سنتی بانک و بورس یکی از موانع توسعه کسب و کارها کمبود اعتبارات مورد نیاز مالکان آن ها است. کسب و کارهای کارآفرینانه دارای خصوصیتی هستند که آن ها را از سایر فعالیت های اقتصادی متمایز می کند. نظیر نوپا بودن، عدم برخورداری از دارایی فیزیکی تا به عنوان پشتوانه وام ارائه شوند، اندازه بنگاه، ناطمینانی و مخاطره آمیز بودن به دلیل اعمال نوآوری و افق بلندمدت سرمایه گذاری تامین مالی اسلامی به دلیل برخورداری از مزایایی چون حذف ربا، پیوستگی بخش حقیقی و اعتباری، ترویج فضای اعتماد و نهادینه سازی اخلاق، توزیع ریسک، تسهیم سود و زیان و مقبولیت در جامعه اسلامی می تواند روش مناسبی برای تامین مالی بنگاه های کارآفرین باشد. عقود مشارکتی را می توان در قالب صندوق سرمایه گذاری خطرپذیر در حمایت از خلاقیت و نوآوری به کار بست. (زالی، ۱۳۸۶، ص ۲۲)

بخش اول: پارامترهای شخص کارآفرین

از آن جایی که دین اسلام دین زندگی است و پیشرفت دو جهان را توأمان در دستور برنامه های خود قرار داده است مبانی کارآفرینی در قرآن کریم و روایات ائمه معصومین ع به وفور قابل رویت است. تشویق به کار و تلاش، ضرورت به کارگیری قوه خلاقیت به منظور یافتن راه حل های جدید، خطر کردن در راه دستیابی به اهداف عالی، تحصیل ثروت از راه مشروع، تلاش در راه آبادانی، خودکفایی و استقلال اقتصادی در کنار نهی از حرص و طمع، رعایت اصول ارزشی انسانی و جلب رضایت الهی می تواند نصب العین یک کارآفرین مسلمان در حین انجام جهاد اقتصادی اش باشد.

بند اول: اهمیت کسب و کار

همانطور که در قرآن و احادیث موجود مشخص است دین اسلام مردم را به انجام کار دعوت می‌کند و از انسان‌ها می‌خواهد که از کار خویش دیگران را نیز بهره‌مند سازند و به طور مستقیم و غیر مستقیم مردم را تشویق به کارآفرینی و ایجاد شغل می‌کند تا از فقر و گرسنگی در یک جامعه اسلامی جلوگیری شود. (دشمن زیاری، ۱۳۹۰) در نتیجه افکار دینی یک فرد می‌تواند تاثیر گذار بر کارآفرینی او باشد. دین اسلام چون بیشترین توجه را به تک تک افراد جامعه دارد می‌تواند یک فرد کارآفرین را در کار و فعالیت خویش بیشتر تشویق کند و فرد کارآفرین با دید دینی می‌تواند در کار خود موفقیت بیشتری کسب کند و تنها به فکر منافع خویش نباشد و دیگران را نیز در موفقیت خویش شریک سازد تا بتواند کار را توسعه دهد. با یک نگاه کلی به ویژگی‌های یک فرد کارآفرین و خصوصياتی که اسلام از یک انسان با تقوا انتظار دارد می‌توان فهمید که انسان مومن به تمام معنا می‌تواند یک کارآفرین باشد چون مسئولیت پذیری، دستیابی به درجات بالاتر اجتماعی و تحمل شکست و امید و فعالیت که از ویژگی‌های یک کارآفرین است در اسلام نیز به انسان‌ها توصیه شده است تا بتوانند به موفقیت و کامیابی دنیوی و اخروی دست یابند. اسلام انسان‌ها را به داشتن امید و مثبت بودن تشویق می‌کند و هرگز منفی گرایی را قبول نمی‌کند. کارآفرینی از دیدگاه دین اسلام یک کار مقدس به شمار می‌آید. (دیانی، ۱۳۸۲، ص ۱۳) در جامعه اسلامی، یک کارآفرین حق ندارد از طریق رشوه، بهره‌کشی، ظلم، کلاهبرداری، چاپلوسی و تملق، ورشکستگی و آماجگی رقیبان و به طور کلی از راه نامشروع به کسب و کار پردازد. از نظر اسلام کارآفرین فرد تلاشگری است که با اتکا به نفس و توکل به خداوند بتواند از حداکثر توانایی‌های جسمی، مادی و تخصصی خود از راه حلال در جهت منافع خود در جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کند استفاده نماید. یک کارآفرین می‌کوشد تا با قدرت، خلاقیت، ابتکار، تصمیم‌گیری به موقع، تکیه بر وجدان کاری و انضباط، اطلاعات شغلی خود را همواره تعمیق و توسعه داده و محیط کاری خود را به یک محیط کاری بهره‌ور، پویا و شاداب و خدایسندانه تبدیل نماید.^۲ برای کارآفرین مسلمان اعم از مرد و زن تلاش اقتصادی یکی از وظایف مذهبی

تلقی می شود. داستان کسب و کار و تجارت حضرت محمد (ص) و حضرت خدیجه (س) و همچنین تلاش های شبانه روزی حضرت علی (ع) در مورد حفر قنات و ایجاد نخلستان ها در اطراف شهر مدینه از مواردی است که می تواند برای کارآفرینان مرد و زن سرمشق قرار گرفته و باعث شود که از حداکثر توان خود برای ایجاد اشتغال و توسعه اقتصادی جامعه استفاده کنند. (دادگر، ۱۳۹۳، ص ۳۸) کارآفرینان ارزشی تلاش اقتصادی را یک کار عبادی تلقی می کنند و حدیث «کسی که با دست خویش کسب و کار راه بیندازد دوست نزدیک خداوند است» را هیچ گاه از خاطر خود دور نمی سازند. منظرگاه دین و نظام ارزشی برای مقوله کسب و کار و کارآفرینی ارزشها مضاعفی قائل است و کارآفرینان را مورد تفقد و تکریم قرار داده است و در نظام ارزشی توجه فوق العاده ای به این افراد به عنوان استوانه های وجودی جامعه توسعه گرا و دور از فقر و گرفتاری یاد می کنند و صراحتاً آیات کریمه قرآن و روایات ارزشمند معصومین به این مهم پرداخته اند. امام علی می فرماید:

به وسیله شش مولفه دین انسان محک زده می شود که کسب و کار طلب روزی و عمل شایسته دور از افراط مهمترین آن ها است (داوودی، ۱۳۸۵، ص ۱۷) بسیاری از فعالیتهای اقتصادی و کسب و کار و کارآفرینی که در سایر مکاتب صرفاً از دید مادی به آنها نگاه می شود، در بینش اسلام وسیله تربیت دینی و اخلاقی افراد قرار گرفته است. اسلام به مسائل اقتصادی اهمیت فراوانی داده است و وجود ابواب متعدد مربوط به مبادلات مالی در فقه و قوانین اسلامی، حکایت از این دارد که اقتصاد در اسلام ارزش فراوان دارد. اهمیت مسائل اقتصادی تنها از این نظر نیست که تامین آزادی و استقلال و حیات مادی مردم بدون آن امکان ندارد، بلکه از این نظر نیز هست که پیوند نزدیکی با مسائل زیربنایی جامعه حتی با مسائل «اخلاقی» دارد. اسلام با توجه به جهان بینی خاص خود، رشد و توسعه و بهره برداری هر چه بیشتر نیروهای تولیدی و انسانی که کارآفرینان جامعه اند را در نظام اقتصادی اش مورد تشویق و ترغیب قرار می دهد. (احمد پور داریانی، ۱۳۹۱، ص ۴۷)

در این مسیر تولید کالاهای غیر ضروری، قبل از تامین کالاهای حیاتی و ضروری برای جامعه کنترل می شود و از تولید کالاهای حرام و مضر به حال اجتماع جلوگیری می گردد. (اختر شهر، ۱۳۸۶، ص ۲۲) برنامه های دین مقدس اسلام جامع و کامل است و همان گونه که به مسائل عبادی و اخروی توجه دارد از تشویق به امور اقتصادی و کار و کوشش و فعالیت برای امرار معاش و گذران زندگی و تولید ثروت از راه مشروع دریغ نورزیده است. اسلام به مسلمانان و پیروان خود دستور می دهد در کارهای خویش افراط تفریط نکنند و میانه روی را در تمام شئون مادی و معنوی از یاد نبرند. پیامبر عظیم الشان اسلام حضرت محمد مصطفی (ص) دست کارگر را می بوسید و از افراد بیکار و تنبل خشنود و راضی نبود و همواره در کار کردن از دیگران پیشی می گرفتند. سیره پیامبران الهی و مردان مصلح دنیا کار بوده و فعالیت اقتصادی و تولیدی و برای شرافت کار همین بس که هیچ پیغمبری برانگیخته نشد مگر این که همواره مشغول کار و زحمتکش بوده است.^۱ اختر شهر، ۱۳۸۶، ص ۱۹) حضرت آدم: زراعت و کشاورزی می کرد. ادریس خیاطی، نوح نجاری، هود تجارت، ابراهیم گوسفندداری و شبانی، داود زره سازی، سلیمان زنبیل بافی، موسی گله داری، عیسی نجاری و سیاحی. شخص پیامبر اکرم (ص) دنبال کار و طلب معاش بود همانگونه که پیامبران دیگر بودند و این یکی از ایرادهایی بود که دشمنان به آن حضرت می گرفتند. یعنی گفتند: چرا همان طوری که ما دنبال معاش می رویم او نیز به دنبال معاش است و در تفسیر این آیه که: گفتند چرا گنجی از آسمان برای او فرستاده نشود. صاحب مجمع البیان می گوید؛ یعنی گفتند تا به وسیله گنج از طلب معاش بی نیاز شود و دنبال کار نرود.^۲ از علی بن ابی حمزه روایت شده که گفت: امام هفتم (ع) را دیدم که در مزرعه خود مشغول کار بود. به او گفتم فدایت شوم شما چرا کار می کنید؟ کارگران شما کجایند؟ فرمود: ای علی بن ابی حمزه کسی که از من و پدرم بالاتر بود با دست خود در زمینش کار می کرد. پرسیدم او کیست؟ فرمود: رسول خدا (ص) و امیرالمومنین (ع) و همه پدران و اجداد ما که با دست خود کار می کردند و این کار سیره همه انبیا و پیامبران و رسولان و اوصیا و جانشینان پیامبران و مردان شایسته است. (ارسلان، ۱۳۸۷، ص ۱۳) آنچه که گذشت بیانگر این مطلب است پیامبر (ص) و ائمه معصومین (ع)

مانند سایر مردم کار می کردند و این که پیامبر (ص) شخصا درخت خرما می کاشت و امیرمومنان و ائمه (ع) به شغل کشاورزی علاقه وافری داشتند و خود به این کار مبادرت می ورزیدند، برای این که مردم را به این نکته توجه دهند که زندگی آن ها وابسته به کار و تولید است و یکی از منابع مالی آن ها کشاورزی بود که هم به زندگی خود می رسیدند

بند دوم: خلاقیت و نوآوری

خداوند متعال که هستی بخش تمام کائنات است خود مظهر اراده خلاق و مصدر نوآوری است. یکی از اسماء الهی بدیع است و بدیع به معنای ایجاد و آفرینش اشیاء بدون طرح و الگوی قبلی است. امر بدیع به پدیده ای اطلاق می شود که سابقه قبلی ندارد و کاملاً از ساختار نو و جدید برخوردار است. (اسماعیلی، ۱۳۸۹، ص ۱۷) بدیع السموات و الارض ترجمه: او آفریننده (مبدع) آسمان ها و زمین است. خدای سبحان هم خالق و هم بدیع و نوآور است به این معنا که هم مواد خام اشیاء را از نیستی به هستی آورده و هم صورت هایی که به آن ها داده ابتکاری و نو ظهور است. مسئله من فی السموات و الارض کل یوم هو فی شأن ترجمه: موجودات آسمان ها و زمین محتاج اویند و هر لحظه او مشغول انجام کاری است. از آیه فوق استفاده می شود که خداوند پیوسته ما را به تفکر در آفرینش و نوآوری مستمر الهی رهنمون می سازد. کارهای الهی تقلیدی نیست، بلکه سرشار از ابتکار و نوآوری است. نیاز همیشگی موجودات، لطف و فیض همیشگی خدا را درخواست می کند و او هر لحظه، دارای فیضی جدید و پیوسته برای آفریده ها می باشد. توجه به آیات قرآن نشان می دهد که قرآن، اهمیت بحث نوآوری را مورد توجه قرار داده و همواره محیط پیرامون و طبیعت را به عنوان مظهر نوآوری ها بیان کرده و انسان ها را به تفکر در آن دعوت نموده است. سَنُرِيهِمْ آيَاتَنَا فِي الْأَفَاقِ وَ فِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ ترجمه: به زودی نشانه های خود را در عرصه های گوناگون و در دلهايشان بدیشان خواهیم نمود تا حقیقت برایشان روشن گردد. (التنبی، ۱۳۹۰، ص ۳۲) از نظر قرآن نواندیشی و نوآوری در اندیشه برای اصلاح گذشته یک اصل مسلم و ضروری است زیرا قرآن تقلید از باورهای باطل و کهنه پدران را بسیار نکوهش کرده و به خردورزی و راهیابی دعوت می کند. قرآن

انسان‌ها را به نو اندیشی در مسیر هدایت دعوت کرده تا هم خرده‌های آنان را بیدار نماید و هم راه‌های تازه‌ای را فراروی انسانها بگشاید و آنها را به هدایت برساند. به همین دلیل، دعوت به فکر، علم، عقل، تدبیر، حکمت، نور و امثال آن در آیات زیادی مورد تأکید قرار گرفته است و انسانهای هدایت یافته را مردگانی که زنده شده اند دانسته و برای آنان نور هدایتگر قرار داده است. (امینی، ۱۳۸۸، ص ۲۳) و إذا قیل لهم اتبعوا ما انزل الله قالوا بل نتبع ما الفینا علیه آبائنا اولو کان آبائهم لایعقلون شیئا و لا یهتدون ترجمه: چون به آنان گفته شود از آنچه خدا نازل کرده است پیروی کنید، می‌گویند نه بلکه از چیزی که پدران خود را بر آن یافته ایم پیروی می‌کنیم، آیا هر چند پدرانشان چیزی را درک نمی‌کرده و به راه صواب نمی‌رفته اند، باز هم درخور پیروی هستند؟! گرچه نوآوری و خلاقیت از ویژگیهای آدمی است ولی از اوصافی است که ریشه در خالقیت خدا دارد، زیرا از سویی خداوند خالق است و هستی مخلوق او و از سوی دیگر حداقل در سطح زمین، آدمی جانشین خدا است و از این رو می‌تواند خلاق باشد و بیافریند. ولی آفرینندگی بشر احتمال این آسیب را دارد که در جهت گیری به سوی مثبت یا منفی، بالا و یا پایین، جلو و یا عقب باشد و از این رو به تعبیر استاد در هر زمان ما می‌توانیم مصلح و یا مرتجع داشته باشیم. پس گرچه خداوند به انسان قدرت داده است تا نقشی را که در دنیا وجود ندارد، بیافریند، اما بشر به همین دلیل که می‌تواند جلو برود، یعنی آزادی عمل به او داده شده و مختار آفریده شده، می‌تواند به عقب برگردد. بنابراین امکان انحراف در بشر وجود دارد. پس نمی‌شود قبول کرد که روی هر چه که در زمان پدید آمده و پدیدۀ قرن است و جدید نامیده شده، اسم تجدد گذاشته شود و گفت خوب است. (دادگر، ۱۳۸۲، ص ۱۸) حاصل آنکه انسان از سوی خالق هستی از سوی کسی که مبدع آسمان و زمین است، استعداد نوآوری را دارد، ولی به جهت گرایش ناسوتی اش ممکن است به گمراهی رود. از این رو از سویی باید تلاش کند که سنتهای غلط را بشکند. عادات ناصواب را نپذیرد، از تخصص همواره بهره مند گردد و... ولی از سوی دیگر در مسیر درست و غایات مطلوب گام بردارد، تا محصول و نتیجه خلاقیتش برای خود، جامعه و طبیعت مفید افتد و سرمنشأ تمدن شکوفایی در جهت غایات مثبت، سازنده و ارزشی باشد

قرآن نه تنها به خلاقیت و نوآوری توصیه می کند بلکه مثال های عینی نیز از نوآوری های اولیای الهی ارائه می کند. مثلاً اولین کسی که توانست از آهن زره بیافد حضرت داوود بود که آن را در پرتو تعلیمات الهی در اختیار و معرض استفاده بندگان صالح قرار داد. حضرت یوسف در زمانی که طبق درخواست خودش به عنوان رئیس خزانه های گندم از سوی فرعون وقت مصر تعیین گردید با به کار بستن شیوه ای نو از فساد گندم ها جلوگیری کرد و مردم مصر را از خطر مرگ در هشت سال قحطی نجات داد. قال تزرعون سبع سنین دأباً فما حصدتم فذروه فی سنبلة الا قليلا مما تاكلون ترجمه: گفت هفت سال پی در پی می کارید و آن چه را درو کردید جز اندکی را که می خورید در خوشه هایشان نگه دارید. در برخی از آیات، قرآن کریم تقوا و استمداد از قدرت الهی را باعث بروز و ظهور خلاقیت در فرد مومن می داند. فرد مومن اگر تقوای الهی پیشه کند و زمام امور خود را در سختی های زندگی به دست خداوند بسپرد هیچگاه درها به روی او بسته نخواهند ماند و همواره به منظور فائق آمدن بر بن بست های موجود تدبیر و چاره ای نو به او الهام می شود. و من یتق الله یجعل له مخرجاً (محمودی، ۱۳۹۴، ص ۳۱)

تشویق به علم و دانش و سفارش به تعقل و تدبیر و تفکر در آیات الهی حکایت از روحیه تحول گرایی و نوآوری دارد. یکی از عوامل زمینه ساز خلاقیت کنجکاوی و پرسشگری نسبت به محیط پیرامون است. خلاقیت در خلاء شکل نمی گیرد بلکه مستلزم اطلاعات جدید و بستر فکری متفاوت نسبت به وضعیت سابق است. در قرآن کریم و روایات معصومین ع همواره به پرسیدن تشویق و ترغیب شده است و رای نظر خواهی از دیگران از نشانه های خرد و بلوغ فکری به حساب می آید. دین اسلام دین همه دوران ها است و ذات این دین اقتضای پویائی و ابتکار و نوآوری و خلاقیت دارد زیرا اصول کلی ثابتی دارد همراه با مکانیسمی که در همه زمان ها به نیازهای متغیر پاسخ می دهد و آن مکانیسم اجتهاد است که اصول اسلام را با مسائل متغیر تطبیق می دهد و مسائل جدید را از درون اصول بیرون می کشد. وجود اجتهاد در اسلام شاهی بر به رسمیت شناختن خلاقیت و نوآوری در اسلام است زیرا اجتهاد نهایت تلاش و کوشش یک فرد برای پاسخگویی به همه مسائل و نیازهای متغیر در هر عصر و زمان است (تسخیری، ۱۳۹۰، ص ۳۵)

بند سوم: تولید و انباشت ثروت

تلاش اقتصادی و سعی در بالا بردن توان اقتصادی خود و جامعه تا جایی که در جهت تحکیم، حفظ و رسیدن به ارزش‌های اخلاقی و اسلامی باشد، بسیار پسندیده و مورد تکریم است، لکن چنانچه اهداف مورد نظر در تلاش اقتصادی، جای خود را به پول‌پرستی و زراندوزی دهد و ابزاری برای ترویج اخلاق ناپسند مانند تکبر، نخوت، ظلم، بخل، فخرفروشی، تجمل‌پرستی، تحقیر دیگران و سایر ارزش‌های ضد انسانی بشود از نظر اسلام بسیار مذموم و ناپسند خواهد بود.

تمرکز ثروت، تنها در دست عده‌ای محدود در جامعه، از نظر اسلام مطلوب نیست؛ زیرا: اولاً زیادی ثروت غالباً موجب غفلت افراد از خداست، و ضد ارزشهایی را به همراه دارد؛ و عامل مهمی در اکتفا به وضع موجود و عدم کارآفرینی و فعالیت است.

ثانیاً اگر ثروت در دست عده‌ای جمع شود، در مقابل، عده‌ای دیگر به محرومیت دچار خواهند شد، و طبیعی است که فاصله طبقاتی زیاد زمینه ساز رشد بسیاری از مفاسد اخلاقی و از میان رفتن نیکی و معروف در جامعه است؛ همچنین یکی از اهداف کلان نظام اقتصادی، تامین عدالت اجتماعی است.

اسلام به دلائل مختلفی با ثروت‌هایی که از راه مشروع به دست می‌آید مخالفت نکرده است که از جمله می‌توان به دو دلیل ذیل اشاره کرد:

الف) فطری بودن حب مال و ثروت: علاقه به مال درون انسان نهفته است و از جمله فطریات شمرد می‌شود.

«محبت امور مادی از زنان و فرزندان و اموال هنگفت از طلا و نقره و اسب‌های ممتاز و چارپایان و زراعت، در نظر مردم جلوه داده شده است تا در پرتو آن آزمایش و تربیت شوند؛ ولی اینها در صورتی که هدف نهایی آدمی را تشکی دهند سرمایه زندگی پست مادی است و سرانجام نیک و زندگی والا و جاویدان نزد خدا است»^۱ حب مال همانند

حب مقام، زن و فرزند، از فطرت انسانی است. افزون براین که انسان با آن آزمایش و تربیت می شود، بلکه حب مال، چرخه حیات بشر را به حرکت درمی آورد. امکانات زندگی را رشد می دهد و نیازهای بشر را یکی پس از دیگری تامین می کند. انگیزه ای مهم برای حرکت، تلاش و فعالیت اقتصادی انسان است. اگر علاقه به مال در انسان وجود نداشت و در نظر مردم، زیبا جلوه داده نمی شد، چه انگیزه ای مردم را به فعالیت های اقتصادی، کار و تلاش فرا می خواند؟ (فرجادی، ۱۳۷۸، ص ۱۲)

ب) فراهم بودن زمینه های کسب ثروت: منابع و امکانات برای انسان خلق و نعمت های فراوان و او داده شده است، زمینه های فعالیت اقتصادی و جمع آوری مال در کره زمین، فراهم و از او تلاش و طلب از فضل الهی خواسته شده است.

جمع آوری ثروت به خودی خود هر چه قدر هم زیاد باشد، ناشایست نیست، به شرط این که وسیله قرار گیرد و حقوق واجب آن ادا شود؛ در جریان فعالیت های اقتصادی قرار گرفته و کنز نشود. قرآن کریم ثروتمندانی مانند حضرت سلیمان، داوود و ذوالقرنین را معرفی می کند که توانستند علاقه به مال را در خود تعدیل کنند و آن را نعمت الهی بدانند و با وجود ثروت فراوان به خدا دل ببندند. در مقابل، ثروتمندانی چون قارون، فرعون و ابی لهب و به طور کلی؛ مترفان و مستکبران را معرفی می کند که عشق بیش از حد به مال، موجب سقوط آنان شد. هر دو گروه از قدرت مالی بالایی برخوردار بودند، تفاوت آنان در نگرش به ثروت بود. الگوی اول می گوید: این از رحمت پروردگار من است، اما هنگامی که وعده پروردگارم فرا رسد، آن را درهم می کوبد و وعده پروردگارم حق است^۱ و الگوی دوم می گوید: این ثروت را به وسیله دانشی که نزد من است به دست آورده ام.^۲ شخصی به نام عبدالاعلی می گوید: به امام صادق (ع) گفتم مردم عقیده دارند که شما مال زیادی دارید. فرمود: من از این مطلب ناراحت نمی شوم. امیرالمومنین (ع) روزی می گذشت و مردمی که آن جا بودند نگاه می کردند، در حالی که امام علی (ع) پوشاک ارزانی در برداشت. گفتند علی مال و ثروتی ندارد. حضرت این سخن را شنید و به کسی که دارایی های او را سرپرستی می کرد و می بخشید دستور داد، آنها را جمع کرده و

بفروشند و همه را نقد کنند. سپس دستور داد همه را یک جا گرد آورند و همان اشخاص را خواست و نشان داد که این همه مال (که مانند خرما روی هم انباشته شده بود) حاصل اموال و دارایی‌های من است و دستور داد بین فقرا تقسیم کنند.^۳ قرآن در موارد بسیاری به تشکیل سرمایه و به کارگیری یا فراهم سازی منابع در امر تولید توجه و تصریح می کند که خداوند، انسان را در زمین خلق کرده و آبادانی آن را بر عهده او گذاشته است. طبیعی است، عمران زمین بدون سرمایه گذاری تحقق نمی یابد. قرآن از سرمایه گذاری در یک طرح نسبتاً بزرگ سخن به میان می آورد که با هزینه فراوان و تکنولوژی پیشرفته آن زمان احداث شده است. در توصیه های رهبران اسلام آمده است که اموال خود را معطل نگذارید؛ زمین را بدون استفاده رها نکنید؛ اگر خود بهره برداری نمی کنید، به دیگران واگذار کنید تا روی آن کار کنند؛ اموال خود را به صورت پول راکد نگه ندارید؛ زمین زراعتی و باغ و خانه که دارای منافع و بازدهی اقتصادی است - خریداری کنید؛ به تولید و تجارت پردازید، یا به دیگران دهید که با آن کار کنند. امام باقر علیه السلام می فرماید: محبوبترین کارها در نزد خداوند کاری است مفید که بنده به آن تداوم بخشد حتی اگر کم باشد. توحید افعالی در تولید به انسان می آموزد که او خلیفه الله است و در جایگاهی قرار دارد که کار خداوند با دست انسان و انجام می گیرد. اگر او در پی جامعه الهی و حیات طیبه باشد، برای جریان قدرت خداوند با دست انسان و ایجاد جامعه قدرتمند، منزّه و توانا از نظر اقتصادی، اخلاقی و فرهنگی علمی، طبیعی است که باید همه ذره های وجود خویش را الهی کند تا وقتی که خداوند اراده کند، برکات خد را نازل نماید. (جزئی، ۱۳۸۶)، یکی از عرصه های تولید صنعت است. خداوند در داستان طوفان نوح به پیامبرش روش کشتی سازی را می آموزد. و لنا له الحديد أن اعلم فی السابغات و قدر فی السرد و اعملوا صالحا ترجمه: و آهن را برای داوود نرم گردانیدیم که زره های فراخ بساز، حلقه ها را درست اندازه گیری کن و کار را به نحوه شایسته انجام بده. در آیه فوق خداوند به داوود دستور می دهد که باید سرمشق تمام صنعتگران و کارگران با ایمان جهان باشد. دستور محکم کاری و رعایت دقت و کیفیت و کمیت در مصنوعات، آن چنان که مصرف کنندگان به خوبی و راحتی بتوانند از آن استفاده کنند و از استحکام کامل نیز برخوردار باشند. ائمه

معصومین نیز از این مهم غفلت نکرده و بارها پیروانشان را به امور تولیدی ترغیب کرده اند. با توجه به جامعه آن روز که فعالیت های تجاری و کشاورزی عمده فعالیت های اقتصادی را تشکیل می داد روایات بی شماری در تمجید و تعریف از کشاورزان و تاجران صالح در دست است. (فرجادی، ۱۳۷۸، ص ۲۱) زراره از امام صادق ع نقل می کند که فرمود: بدترین چیزی که شخص از خود باقی می گذارد مال را کد است. عرض کردم پس با آن مال چه کند؟ فرمود آن را در بنایی به کار اندازد؛ یعنی در ساختن کارگاه یا مزرعه و بستانی^۳

کنترل درونی: نگرانی مهمی که اکثر مردم هنگام تشکیل یک فعالیت کارآفرینانه نوپا با آن مواجه می شوند این است که آیا انگیزه و توان لازم را نه تنها برای شکل دادن اولیه سازمان جدید، بلکه برای اداره و رشد آن دارا هستند یا خیر؟ افراد با مرکز کنترل بیرونی معتقدند که وقایع بیرونی که خارج از کنترل آنهاست، سرنوشتشان را تعیین میکند. به عبارت دیگر، کارآفرینان موفق به خود ایمان دارند و موفقیت یا شکست را به سرنوشت، اقبال یا نیروهای مشابه نسبت نمی دهند.

استقلال طلبی: رییس خود بودن یکی از قوی ترین نیازهای فرد کارآفرین است. او می خواهد کارها را به شیوه خود و برای خود انجام دهد و کارکردن برای دیگران برای او سخت است. در واقع نیاز به استقلال، عاملی است که باعث رسیدن کارآفرینان به اهداف و رویاهای خود می شود.

نیاز به کامیابی: کارآفرینان با انگیزه و مهارت خود دست به رقابت می زنند و سعی می کنند از عهده کاری که روی آن وقت و انرژی خود را متمرکز کرده اند به درستی برآیند. تمایل به انجام کار در استانداردهای مالی جهت پیشی گرفتن از رقبای دارند و حتی می کوشند که استانداردها را خود تعیین کنند. زیرا افرادی که استانداردها را در هر حرفه ای تعیین می کنند، همیشه بر بازار حاکم و مسلط هستند (هزار جریبی، ۱۳۸۹).

جمع بندی و نتیجه گیری

در مکتب اسلام بیکاری و نیازمند دیگران بودن، امری ناپسند شمرده شده است. امام صادق(ع) می فرماید: خداوند متعال بیکاری را دشمن انسان می داند. آیات قرآن درباره کار و کوشش در قلمرو حیات، به قدری فراوان و متنوع است که با کمال صراحت می توان گفت: «اسالم دین کار و کوشش است»؛ و در نتیجه اهمیت کسب و کار در زندگی بشر مشخص می گردد، انسان با اندیشه و کار خودش، شخصیت خود را می سازد، کار و تولید باعث می شود که انسان ها در آرامش و آسایش زندگی کنند و ریشه هر سعادت‌ی را باید در اندیشه و کار نیک آدمی جست (نحل، آیه ۱۱۲) و انسان در کنار کار به آرامش می رسد. (انعام، ۱۲۱)

هر جا تحولی در زندگی بشر چه در جهت مثبت و چه در جهت منفی رخ داده و یا رخ خواهد داد، ریشه در کار و عملکرد جامعه انسانی دارد، در ضمن تلاش و کار نیک که از نگرش نیک و اندیشه سالم تراوش می کند فضای مطلوبی را برای رشد و بالندگی اقتصادی و رفاهی مردم فراهم می آورد و تمدن‌های بزرگ را ایجاد و بارور می سازد (انسان، آیه ۲۲) و کشورها را از سلطه بیگانگان نجات داده و دست کم، کار و تولید، عامل اصلی فقرزدایی است، حتی اگر انسان نخواهد برای آخرت خویش کاری کند و از فواید کار نیک در آخرت بهره مند گردد (غاشیه، آیه ۱ تا ۱۱). کیفیت کار، فرهنگ کارآفرینی در جامعه اسلامی، عمل کارآفرینانه (فاصله عمل تا ایده)، کار نیمه رها شده (عدم استمرار در کار) و تبلی و سستی در کار همگی از جمله چالش‌ها و موانع کارآفرینی از دیدگاه اسلام است. در قرآن کریم، احادیث پیامبر اسلام و ائمه معصومین علیهم السلام توصیه‌های فراوانی نسبت به کار و کوشش، خودکفایی، تحصیل و انباشت ثروت از راه مشروع، خدمت به هم نوعان و تلاش در راستای آبادانی و رفاه جامعه وجود دارد. از نقطه نظر اسلام کسب روزی حلال از مصادیق بارز جهاد فی سبیل الله به حساب می آید. همچنین تعقل و تدبیر در خلقت به منظور درک و ایجاد پدیده‌های نو، تسخیر خلقت و توکل بر

خداوند در بحبوحه مخاطرات از نشانه های انسان مومن دانسته شده است. از امور فوق می توان تحت عنوان مبانی کارآفرینی در اسلام یاد نمود. در اقتصاد متعارف نوآوران، صاحبان فکر و ایده سرمایه های اصلی یک بنگاه اقتصادی و و از عوامل اصلی توسعه پایدار محسوب می شوند. مهمترین آثار کارآفرینی: افزایش نوآوری، ارتقای سطح فناوری، افزایش تعداد ثبت اختراعات و ابداعات، تولید و توزیع درآمد در سطح جامعه است که در نتیجه می تواند افزایش ثروت ملی را دربرداشته باشد. امروزه از کارآفرینی به عنوان موتور محرکه ی توسعه که از آن به عنوان یکی از شاخص های مهم حتی در بین ممالک پیشرفته و توسعه یافته مورد نظر و امعان دانشمندان واقع گردید است. آنان ارتقا دهنده منابع از سطحی به سطح دیگر می باشند تا ارزش افزوده ی بیشتری را تحصیل نمایند و تحرک بخش عوامل اقتصادی محسوب گردند. ان ها همچنین به ارتقای بهره وری به عنوان اکسیر حیات بخش کشورها پرداخته و از راه اشتغال کارآمد و مولد به بسیاری از ناهنجاری ها، اضطرابات و ناامنی های اجتماعی خاتمه می بخشند. کارآفرینان در واقع با تخصص خود منابع را مدیریت می کنند تا محصول یا خدمتی جدید ارائه کنند. دامنه تاثیرات کارآفرینی بر جامعه بسیار وسیع است و از تغییر در ارزش های اجتماعی تا رشد شتابان اقتصادی را در برمی گیرد. بنگاه های کوچک و زودبازده بستر رشد کارآفرینی محسوب می شوند و آنان از این طریق می توانند با عملی کردن ایده های خود باعث ایجاد محیط رقابتی و افزایش سهم بخش خصوصی در اقتصاد کشورها شوند.

منابع و مأخذ

قرآن کریم نهج الفصاحه نهج البلاغه

- ۱- احمدپورداریانی، محمود و دیگران، مبانی کارآفرینی، فرا اندیش، تهران، چاپ سوم: پائیز ۱۳۸۵ ه.ش.
- ۲- احمدپور داریانی و دیگران، کتاب جامع کارآفرینی، انتشارات کتابخانه فرهنگ، تهران، چاپ اول، سال ۱۳۹۱ ه.ش
- ۳- اخترشهر، علی، اسلام و توسعه، سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، تهران، چاپ اول: ۱۳۸۶ ه.ش.
- ۴- ارسلان طریق، علی، مدیریت ریسک های مالی ساختارهای صکوک، ترجمه از مصطفی زه تاییان و علی سعیدی، تهران، دانشگاه امام صادق ع، چاپ اول، سال ۱۳۸۷ ه.ش
- ۵- اسماعیلی گیوی، حمید رضا، تامین مالی اسلامی، تهران، دانشگاه امام صادق ع، چاپ دوم، آبان سال ۱۳۸۹ ه.ش
- ۶- امرمحمد الثیبی، احمد، بانکداری اسلامی: مدیریت ریسک و بهبود سودآوری، ترجمه از محمدرضا راضی، آبادبوم، تهران، چاپ اول، سال ۱۳۹۰ ه.ش
- ۷- امینی، صفیاء، و همکاران، توسعه؛ شاخص ها و نماگرها، دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام، تهران، چاپ اول: ۱۳۸۸ ه.ش.
- ۸- آمار تپاسن، توسعه به مثابه آزادی، ترجمه وحید محمودی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ سوم، سال نشر ۱۳۹۴ ه.ش

۹- پاول.اس.میلز و جان. آر. پرسلی، ملاحظات در ابزارهای تامین مالی در اسلام: نظریه و عمل، ترجمه از یدالله دادگر و اسحاق علوی، قم، موسسه انتشارات دانشگاه مفید، چاپ اول، بهار ۱۳۸۲ ه ش

۱۰- تسخیری، محمد علی، اقتصاد اسلامی، ترجمه از محمد مقدس، مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، چاپ دوم، سال ۱۳۹۰ ه ش

۱۱- تودارو، مایکل، توسعه اقتصادی در جهان سوم، ترجمه از غلامعلی فرجادی، موسسه عالی پژوهش در برنامه ریزی و توسعه، چاپ نهم: ۱۳۷۸ ه ش.

۱۲- جرالدمیر، مباحث اصلی اقتصاد توسعه جلد ۲، مترجم غلامرضا آزاد ارمکی، انتشارات نشر نی، چاپ اول، سال نشر ۱۳۷۸ ه ش

۱۳- جزئی، نسرين، کارآفرینی دانش آموختگان دانشگاهی، تهران، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی، چاپ اول، سال ۱۳۸۶ ه ش

۱۴- حسن زاده، علی و سلطانی، زهرا، بررسی تطبیقی کارآیی و عوامل موثر بر آن در نظام بانکداری اسلامی (مطالعه موردی جمهوری اسلامی ایران)، پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، چاپ اول، پاییز ۱۳۸۵ ه ش

۱۵- دادگر، یدالله، مقدمه ای در آموزه های اقتصادی و مالی اسلام، تهران، آماره، چاپ اول، مردادماه سال ۱۳۹۳ ه ش

۱۶- داوودی، پرویز و دیگران، پول در اقتصاد اسلامی، تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه ها (سمت)، چاپ دوم، سال ۱۳۸۵ ه ش

۱۷- دشمن زیاری، اسفندیار و دیگران، مبانی و اصول کارآفرینی (تئوری ها- کاربرد)، موسسه کتاب مهربان نشر، تهران، چاپ اول: بهار ۱۳۹۰ ه ش.

۱۸- دیانی، محمد حسین، گلوگاه های پژوهش در علوم اجتماعی، مشهد، انتشارات کتابخانه رایانه ای، چاپ اول، سال ۱۳۸۲ ه ش

۱۹- دیوید میدمر و دیگران، پس لرزه بحران اقتصادی آمریکا و پیامدهای جهانی آن، ترجمه از احمدعظیمی و علی حبیبی، تهران، موسسه خدمات فرهنگی رسا، چاپ اول، سال ۱۳۹۰

۲۰- زالی، محمد رضا، معرفی دیده بان جهانی کارآفرینی GEM " "، دانشکده کارآفرینی دانشگاه تهران، تهران، چاپ اول: زمستان ۱۳۸۶ ه ش.

جهاد دانشگاهی

Academia.edu

TBBIN.com

CiteFactor

Symposia

JREF.IR

DRJI

CIVILICA

CONF PAPER

ESJI

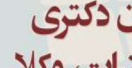
ICI WORLD OF JOURNALS

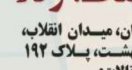
Bahamayah.com

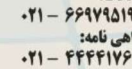
science alert

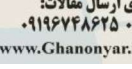
easyPapers

CONF

INDEX COPERNICUS

کنفرانس یاب

موسسه قانون یار

با همکاری مراکز علمی و دانشگاه های داخلی و خارج از کشور همچون مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی و نمایه مقالات در سایت sid.ir (دانشگاه بین المللی رهنورد/بلخ/افغانستان)
(موسسه بین المللی icsi world of journals/ورشو/لهستان)
(انجمن علمی بین المللی citefactor/citefactor/آریزونا)
برگزار می کند:

همایش ملی مطالعات حقوقی، علوم قضایی پژوهش های اجتماعی

۱۳ خرداد ۱۴۰۰ - تهران

داوری زود هنگام مقالات

استان تهران-موسسه قانون یار

محورهای همایش:

- * مقالات در گرایش های حقوق خصوصی، حقوق جزا
- * حقوق عمومی، حقوق بین الملل، حقوق قضایی، فقهی و
- * مقالات در گرایش های علوم ثبتی و علوم اقتصادی و بانکی
- * مقالات در گرایش ها و موضوعات علوم اجتماعی و علوم تربیتی

روش های ارسال مقالات به همایش:

- * ارسال فایل Word مقاله (به همراه شماره تماس) به ایمیل Phdsara@yahoo.com
- * ارسال فایل Word مقاله به واتس آپ یا تگرام شماره ۰۹۱۰۰۶۳۶۰۰۲

به ده مقاله برتر و برگزیده همایش، ده تقدیریه به همراه تقدیرنامه مخصوص اعطا می گردد. به مقالات ارسالی و پذیرفته شده پژوهشگران، گواهی نامه معتبر اعطا می گردد. تمامی مقالات همایش در پایگاه ها و سایت های ملی و بین المللی نمایه و درج می گردند. داوری مقالات حداکثر سه روز می باشد و گواهی نامه در کمتر از یک هفته صادر می شود.

جهاد

تقویت رزومه داوطلبان آزمون دکتری اساتید دانشگاه، قضات، وکلا

دیرخانه: تهران، میدان انقلاب، خیابان اردیبهشت، پلاک ۱۹۲
واحد پذیرش مقالات:
۰۲۱-۵۲۶۶۶۹۵۱۹ و ۰۲۱-۴۴۴۴۱۷۶۴
واحد صدور گواهی نامه:
۰۲۱-۴۴۴۴۱۷۶۴ و ۰۲۱-۴۴۴۴۱۷۶۴
مشاور و راهنمای ارسال مقالات:
۰۹۱۰۰۶۳۶۰۰۲ و ۰۹۱۶۶۷۴۸۶۲۵

www.Chanonyar.ir www.Olomensani.ir

جهاد